

zbog čega se stječe dojam da se pritom zanemaruje način na koji bi povjesničari trebali pristupati ovoj temi, a to je istraživanje međuodnosa između ljudi i njihovih patogena s ravnomjernom upotrebom tradicionalnih i novih izvora. Upravo takav je pristup u vrijeme velike povlaštenosti tzv. STEM grana znanosti opasan zato što postavlja historijsku znanost u neku vrstu podređenog položaja. Pritom valja napomenuti da se Harper tim principom u većini slučajeva koristi pri obradi razdoblja za koje ne postoji mnogo izvora te se stječe dojam da je autor i sâm svjestan da zbog manjka izvora mora na neki način žrtvovati isključivo „povjesničarski“ pristup nekim dijelovima knjige. S druge strane, uvjerljivo najveće prednosti ove knjige koje bi je naposljetku mogle približiti i široj publici jesu stremljenje da se čitalačku publiku osvijesti o relevantnosti, primjenjivosti i aktualnosti obrađene tematike (*što je jedna od značajki anglosaksonskog pristupa historiografiji*), kao i izuzetno pristupačan način pisanja.

Igor Krnjeta

Revizionističke teze i srednji vijek

John Aberth, Contesting the Middle Ages: Debates that are Changing our Narrative of Medieval History, London: Routledge, 2018, 363 str.

Povijesna revizija važan je proces unutar historiografije – samo uz nju možemo doći do poboljšanja već prisutnih spoznaja, ne dopuštajući onim prijašnjima da steknu status dogme u okvirima povijesne znanosti. Vrlo je popularna u medievistici, o čemu svjedoči rastući broj monografija koje se njome bave. Na tom je tragu zamišljena i knjiga Johna Abertha, medievista iz Sjedinjenih Američkih Država koji je predavao na raznim sveučilištima te zemlje. Kako autor navodi, odlučio je napisati knjigu o „gorućim debatama unutar medievistike“. Projekt pisanja knjige započeo je kao sintezu srednjovjekovlja, namijenjenu studentima povijesti, međutim, odlučio se za drugačiji smjer. Aberth naznačuje: „...kako bi neki rekli da je ovo više djelo o historiografiji“. S obzirom na samu prirodu manjka srednjovjekovnih izvora, vrlo se često pojavljuju teze koje drastično (ili barem u određenoj mjeri) negiraju one prijašnje. Ova je knjiga, dakle, zamišljena kao zbirka upravo tih novih teza koje propitkuju one ustaljene i općeprihvaćene. Možemo reći, neka vrsta zastupanja i prikazivanja revizionističkih argumenata koji su se pojavili u posljednje vrijeme. Knjiga je, naglašava autor, namijenjena studentima kako bi ih potaknula na promišljanje o onim „najčvršćim činjenicama“ o kojima uče te općenito o srednjem vijeku.

Knjiga je koncipirana u devet poglavlja koja nisu tematski povezana. Bave se različitim problemima srednjovjekovlja: od tema kulturne povijesti ili povijesti marginaliziranih skupina pa do često obrađivanih tema poput Križarskih ratova ili, za ovu temu posebno relevantnog, pitanja uloge Crne smrti. Određena su poglavlja duža od drugih te im je posvećeno primjetno više pozornosti. To se vrlo dobro vidi upravo na primjeru poglavlja o Crnoj smrti, epidemiji kuge, koje je nerazmjerno mnogo duže od ostalih, dok je poglavlje o različitostima filozofija Williama Ockhama i Tome Akvinskog kratko. To je vrlo lako

objašnjivo činjenicom da je epidemija kuge primarno područje autorova istraživačkog interesa. Nije objašnjeno kako su se birali „gorući problemi srednjovjekovlja“ (dakle, relevantne teme). Ostaje jedino pretpostavka da autor upravo izdvojene teme smatra najvažnijima. Ono što se, pročitavši knjigu, može primijetiti jest da nije usmjerena suprotstavljanju argumenata koji su zastupljeni u historiografiji, već se više orijentira na sukob s „krivim“ percepcijama opće javnosti o pojavama i događajima iz srednjega vijeka. Jednako tako, knjiga ipak nije pisana tako da „više podsjeća“ na „djelo o historiografiji“, kao što autor izvorno tvrdi. Aberth vrlo često skreće u historijsku naraciju, u središtu koje je događajnica. U njoj se onda gubi bilo kakva primisao o djelu koje se zapravo bavi historiografijom ili revizionističkim argumentima te nas počinje podsjećati upravo na ono što autor u uvodu tvrdi da je pokušavao izbjeći – udžbenički prikaz srednjovjekovne povijesti. Obećano zastupanje revizionističkih i manje poznatih teza pojavljuje se rijetko, u svega nekoliko poglavlja.

Problem možemo uočiti već u prvom poglavlju. „The decline and fall of Rome“ provodi nas historiografijom spomenutog perioda, od teza Henrija Pirennea pa sve do radova novijih povjesničara koji su kumulativno ustvrdili kako Rimsko Carstvo nije zapravo „palo“ 475. godine (kao što je dramatično konstatirao još Edward Gibbon u 18. stoljeću), već je više „odumiralo“ ili zapravo doživljavalo preobrazbu u periodu koji se naziva kasna antika. Aberth nam predstavlja i oprečnu tezu o tome kako je Rimsko Carstvo zapravo doživjelo davno opisan dramatičan, iznenadan pad i nestanak pod autorstvom povjesničara-arheologa Bryana Warda-Perkinsa. Navode se razni argumenti koji bi išli tome u prilog, poput onih arheoloških: smanjivanje količine luksuznih dobara i kvalitete konstrukcije građevina te naglo smanjenje brojnosti arheoloških lokaliteta povezanih s rimskom kulturom. Međutim, dolazi do pojave koja je karakteristična i za ostatak knjige: autor vrlo često skreće s glavnog fokusa poglavlja (njegove misli vodilje o prezentiranju revizionističkih argumenata) uglavnom u područja koja su primarno dio njegova šireg istraživačkog interesa. Jedna od teza koje se tako pojavljuju jest ona o ekološkim uzrocima propasti Rimskog Carstva: kasnoantičkom ledenom dobu te Justinijanovoj kugi. Ta dva „uzroka“, budući su se zbila nakon 476, nisu mogla dovesti do pada Rima, već su onemogućila Justinijanu da obnovi Rimsko Carstvo. Problem nastaje i u strukturi potpoglavlja koja je poprilično nelogična. Naime, autor govori o malom ledenom dobu 6. stoljeća te zatim iznenadno to prekine i započne prepričavanje povijesti Justinijanove kuge, bez objašnjenja kako je ona povezana s prijašnjim i zašto je uopće relevantna. Rezultat je toga da dolazi do velike konfuzije bavi li se autor alternativnim pogledima na ustaljene povijesne konsenzuse, u ovom slučaju teze o iznenadnom padu Rimskog Carstva, ili jednostavno naracijom događajnice Justinijanove kuge.

Predstavljanje manje zastupljenih teza, koje možda možemo smatrati i revizionističkima, proces je koji je introspektivan za akademsku zajednicu. Upravo bi zbog toga u djelu koje pretendira baviti tim procesom fokus problema trebao biti na tezama proizašlima iz historiografije. Autor, međutim, vrlo često svoj fokus skreće na već spomenuto debatiranje o percepcijama srednjeg vijeka. Jedan je od eklatantnih primjera poglavlje naslovljeno „Hail Mary and Eve: Women in medieval society“. U njemu se Aberth suprotstavlja s postavkama za koje on smatra da karakteriziraju povijest žena, to jest povijest roda. Simboličan je citat određene profesorice ženske povijesti s kojom se nije slagao, a koji navodi na početku: „Uvijek sam mrzila srednjovjekovlje, to je bilo opresivno vrijeme za žene.“ Samim time na početku poglavlja dobivamo naznaku da ćemo čitati o sukobu akademskog povjesničara

s netočnim, a moglo bi se reći i nepravedno isključivim pretpostavkama osobe koja se medievistikom ne bavi profesionalno. Ukratko, on smatra da povjesničarke i povjesničari zainteresirani za rodne ili ženske problematike srednjovjekovnoj povijesti pristupaju anakrono: postavljaju moderne probleme poput nerazmjera plaća muškaraca i žena ili nejednakog statusa u razdoblje u kojem su takve postavke u potpunosti neprimjerene. Primjerice, navodi kako je pitanje spolne ravnopravnosti za srednji vijek u potpunosti nebitno jer žene tada nisu razmišljale u tim kategorijama. Zatim navodi primjere značajnih žena u povijesti poput Christine de Pizan ili Eleanore Akvitanske, čime se razračunava s gore spomenutim postavkama (iako su o spomenutima upravo pisale povjesničarke koje su se pionirski kretale u smjeru istraživanja ženske povijesti pa je tako Natalie Zemon Davis u nekoliko navrata obradila C. de Pizan). Isti slučaj nalazimo i u poglavlju „From the obscurantism of the Northmen, O Lord, deliver us!: The Viking invasions“. I ovdje najavu obračuna s popularnim percepcijama dobivamo odmah u uvodu. Autor navodi „kako će se u ovom poglavlju fokusirati na dvije najpopularnije i kontroverznije niti vikinške priče: njihovu reputaciju o nasilju i pitanje njihova putovanja u Sjevernu Ameriku.“ Autor nastavlja historijsku naraciju (slično kao u poglavlju o Rimu) u kojoj objašnjava kako „nije sve ipak bilo baš tako“. Ne donosi, dakle, kako je obećano, suprotstavljene ili kontroverzne historiografske rasprave, već udžbenički prikaz onoga što je zapravo u historiografiji već ustaljeno.

Poglavlje „Always look on the bright side of death: A waning of the Middle Ages?“ može poslužiti kao još jedna primjer problema ove knjige. Ono je napisano jer autoru „smeta percepcija djela Johana Huizinge *Jesen srednjega vijeka* kao klasika“. Prema Aberthu, Huizingino je djelo toliko popularno, pa čak i literarno lijepo pisano, „da navodi ljude na krive zaključke o propadanju kasnosrednjovjekovnog društva.“ To jest, stvara percepciju kasnog srednjeg vijeka kao mračnog, tmurnog i nesretnog razdoblja. Čak i sâm priznaje kako ta teza o „sumraku srednjeg vijeka“ već duže vrijeme nije većinski prihvaćena u akademskoj zajednici. Poglavlje je napisano uzorito što se tiče analize i odgovora na Huizingine teze; primjerice, dokazuje se kako njegova tvrdnja da su ljudi u kasnom srednjem vijeku bili opsjednuti smrću nije točna. Problem se nalazi u svrsi nastanka ovog poglavlja: nije u pitanju akademski diskurs, već ponovno obračun s popularnom percepcijom srednjovjekovlja.

Ne možemo, međutim, prema svemu biti kritični. Poglavlje „Ashes to ashes, we all fall down: The Black Death“ odrađeno je upravo onako kako je autor u uvodu i najavio. Predstavljena je skupina argumenata povjesničara koji negiraju kako je Crnu smrt kao pojavu u 14. stoljeću uzrokovala kuga, to jest bakterija *Yersinia pestis*. Vrlo malena, ali vokalna skupina (prvi je zagovaratelj te teze britanski povjesničar John F. D. Shrewsbury, a uz njega možemo navesti još Grahama Twigga koji je prvi u potpunosti odbacio kugu kao uzrok pošasti 14. stoljeća, Samuela K. Cohna te Susan Scott i Christophera J. Duncan) i danas se žestoko protivi rezultatima paleomikrobioloških istraživanja 2011. koja su, analizirajući ostatke bakterije kuge iz zubne cakline osoba koje su istom bolešću bile zaražene, potvrdila *Yersiniu pestis* kao uzrok pošasti 14. stoljeća. Bitno je napomenuti kako su upravo ta paleomikrobiološka istraživanja danas široko prihvaćena. Revizionisti, objašnjava, ne negiraju pojavu Crne smrti kao bolesti – debata se svodi na pitanje njezina točnog uzročnika. Kao jedan od glavnih argumenata skupine „protivnika“ navodi se da se kuga u Europi prebrzo proširila naspram dinamike te bolesti u Indiji i drugim azijskim zemljama, kao i argument da u Europi toga vremena jednostavno nije bilo dovoljno štakora

koji bi tom brzinom širili kugu. Aberth na to odgovara širokim rasponom argumenata, citirajući razne studije – povijesne i mikrobiološke. Sadržaj na stranu, ovo je poglavlje izvrstan primjer onoga što je ova knjiga trebala biti. Upoznaje nas se sa stranom historiografije koju podržava manji broj ljudi, upoznajemo njihove argumente te razloge zašto oni uopće polaze s tih stajališta. Primjerice, argumente skupine koja se protivi kugi kao Crnoj smrti pronalazi u kontroverznom članku uglednog povjesničara Samuela K. Cohna, „The Black Death: End of the Paradigm“. Jedan od Cohnovih glavnih argumenata jest da nikako ne možemo izjednačiti brzinu Crne smrti s brzinom širenja „prave“ kuge. Naime, Crna se smrt širila brzinom od 385 km u 91 dan, a moderna kuga (s pomoću najnovijih prijevoznih sredstava, željeznice i aviona) u najboljem slučaju 12 – 15 km godišnje. Nakon toga nalazimo argumente i radove koji nam ponovno dokazuju zašto je danas konsenzus historiografije onakav kakav jest. Aberth na Cohnovu tvrdnju odgovara konstatacijom da on uspoređuje neusporedivo. Naime, brzina moderne kuge koju Cohn navodi aplicira se, prema Aberthu, samo na panzootičnu verziju ove bolesti koja se prenosi među štakorima, dok je Crna smrt bila zoonotična. U 14. stoljeću štakori bi, stigavši na novu lokaciju i prenoseći ondje kugu, uspostavili novi epicentar širenja bolesti. To je omogućilo stvaranje velikog klastera epicentara epidemije, što objašnjava takvu razliku u brzini širenja moderne kuge i one iz srednjeg vijeka. Ovo poglavlje također pokazuje uzoran način odnosa s neistomišljenicima, kao i dobar prikaz procesa historiografije, što je sve izrazito korisno za studente, kojima je ova knjiga namijenjena.

Na kraju ipak treba zaključiti da knjiga *Contesting the Middle Ages* nije ispunila svoj (primarni) cilj: nije predstavila (osim u iznimnim poglavljima) debate historiografije, niti je većinom ispunjena novim, kontroverznim i radikalno drugačijim historiografskim tezama od uobičajenih. Djelo samo djelomično postiže ono što je autor namjeravao demonstrirati svim odabranim tematskim primjerima; ono je djelomično njegova borba protiv popularne percepcije određenih problema srednjovjekovlja, a dijelom je i pregled povijesti – ono za što je u uvodu izrazio želju da želi izbjeći. Zaista je šteta što njegov naum nije ostvaren jer na primjeru poglavlja o padu Rimskog Carstva (barem u prvoj polovini) i Crne smrti vidimo kako bi to moglo biti ne samo zanimljivo već i izrazito korisno. Problem se nalazi i u strukturnoj fragmentiranosti knjige glede sadržaja i metodologije, što je rezultat čestih skretanja s fokusa. Daljnji je problem nedostatak nekog objašnjenja principa izbora problema kojima se autor bavio, to jest objašnjenja zašto su nam upravo ti problemi važni. Ako sagledamo te izabrane probleme, opet dolazimo do autorova sukobljavanja s popularnom percepcijom – sve su to vjerojatno prvi aspekti i događaji kojih se sjeti „običan čovjek“ na spomen srednjeg vijeka. No, upravo zbog toga često nije jasno niti s kime točno Aberth polemizira, niti kome je njegova polemika (ili poduka) namijenjena? Kako ne bismo bili neopravdano negativni, djelo ima svojih kvaliteta. Knjiga je izrazito čitka i razumljiva; ondje gdje autor argumentira svoje stavove, to radi vrlo jasno. Objašnjeno je svima razumljivo, od stručnjaka, preko studenata, pa do opće publike koja se samo zanima za povijest. Također, na mjestima gdje se autor drži koncepcije najavljene u uvodu, to je napravljeno izuzetno dobro, kao što je već spomenuto. Nažalost, na kraju ostaje samo pomisao kako je sve bilo tako blizu zaista dobrom rezultatu.

Ivan Buljević

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

53

BROJ 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2021.

Poseban broj

*Prema povijesti „nevidljive“ prijetnje: epidemije i
pandemije u Srednjoj Europi i Mediteranu*

Special Issue

*Towards an History of “Invisible” Threat: Epidemics
and Pandemics in Central Europe
and the Mediterranean*

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 53, broj 1

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Gosti urednici/Guest Editors

Nikola Anušić i Filip Šimetin Šegvić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*